

A Sziklai-ügy: kik voltak a gyilkosok és kik az áldozatok Budakeszin? (2.)

Ítélet a semmiből

LÖCSEI GABRIELLA

A Hadtörténeli Múzeum kisnyomtatvány-gyűjteményében több olyan 1956-os röplap is található – *Rákóczy Rozália* munkájának köszönhetően könyv alakban is –, amelyek durva, vastag papíron, november 4-i dátummal az „ellenforradalmi veszélyről, a munkásmozgalom régi harcosainak a meggyilkolásáról” szólnak. Ezzel indokolják, hogy Kádáréknak nem volt más választásuk, mint a Nagy Imre-kormányból (titokban) kiválva, a szovjet haderővel a hátuk mögött új kormányt alakítani. A kutatói feltételezések szerint a Romániában nyomtatott hirdetések több változatban készültek, az áldozatok névsora és az aláíróké azonban mindegyiken azonos. Az áldozatok között *Mező Imréné*, a nagy-budapesti pártbizottság titkárának, *Kalamár elvtársnak*, a munkásmozgalom régi csepeli harcosának és *Sziklai Sándornak*, a Hadtörténelmi Intézet igazgatójának a neve olvasható, az aláírók között *Apró Antalé*, *Kádár Jánosé* és *Münnich Ferencé*. Aki ezeket a röplapokat a Sziklai-dosszié mellé helyezi, villámcsapásként éri a felismerés: Budakeszi sorsát és mindazoknak az életét, akik október 26-án délután tíz és fél tizenegyre között a Sziklai-ház körül voltak, már ezek a 23,5-szer 18 centiméteres nyomtatványok megpecsételték. Sziklai Sándor halála – önkézzel vetett véget az életének, vagy egy gránátdarab végzett vele, a kádári „nagypolitika” eszköztárába sorolva voltaképpen oly lényegtelen – hivatkozási alap lett. Adu, a tényektől függetlenül. Nagygyű, ha arra gondoltak az elvtársak, hogy egy olyan kis településen, mint Budakeszi, tetteseket, vádlottakat is könnyebben találni egy nagyszabású perhez, mint Budapesten vagy Csepelen. Nyugodtan alhattak az új kormány tagjai, már november első napjaiban sínen volt a Sziklai-ügy.

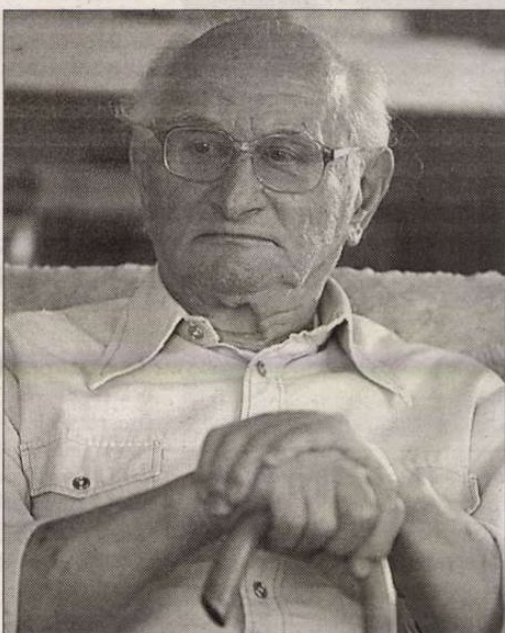
Straub Jánost elsőként tartóztatták le a Sziklai-per vádlottjai közül.

– November 7-én a budai Vörös Csillag Szállóban találkoztam *Király Bélával* – meséli –, onnan együtt mentünk le a Nagykovácsiban levő ávos tiszti laktnyába, ahonnan rendszeres rádióadások mentek ki a nagyvilágba. Senki nem ellenőrizte, hogy mit adnak. Nagykovácsiból Béla terve szerint a Sas-hegyre kellett volna valahogyan feljutnom, hogy szóljak a híradósok parancsnokának, fejezzék be az adást, találkozzunk a Nagyszénáson, és induljunk nyugatra. Nagykovácsiból való kiskatona volt a sofőr, mondtam neki, senkinek ne álljon meg, úgy haladjunk a Sas-hegy irányába. De ő mégis megállt az első piros-fehér-zöld karszalagos civil társaságnak. Az egyik útítársunk, *Oláh Vilmos*, hogy tisztázza a helyzetet, kiszólt nekik: „Nem ismertek meg? *Király Béla* szárnysegédje vagyok.” Azonnal nekünk estek, a karszalagos civilek ávosok voltak, kifejezetten *Oláh Vilmost* keresték. Nagykovácsiból adhatták le nekik a drótot, hogy melyik úton, merre indulnak.

– Később kivitték a davajkhoz – folytatja *Straub János* rabságának történetét –, ott voltam egy hónapig. Záhonyban állt a vonatunk, a vagonnal szembeni nagy épületen a hangszóró azt harsogta: Rágalom, amit a külföldi rádiók híresztelnek, hogy a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok a magyar fiatalokat a Szovjetunióba viszik... Egy hónapig tartottak kinn bennünket, akkor az a *Cs. István* jött ki értünk, akinek a bátyja a recski tábornak volt a parancsnoka. A Fő utcában, amikor kénytelenségből én is ott időztem, három Cs. is dolgozott, valamennyien budakesziek. A volt recski parancsnokból lett a Fő utcai műintézet parancsnoka, *István* hozott vissza bennünket a Szovjetunióból. *Sándor* pedig smaszter volt, ő szokott fölvezetni a kihallgatásokra. Egyszer odasúgta, hogy itt járt az édesanyám, de letagadták előtte, hogy a Fő utcában vagyok. Akkor én arra kértem, a felesége révén értesítsék a szüleimre, hogy itt vagyok. Ha letagadnak, és beletörődik a családom, hogy nem tudja, hol raboskodom, biztos, hogy el fognak tüntetni. Tapasztalatból tudtam már akkor is, ezeknek semmi egy-egy szálal elvarrni, elszakítani. Rendes volt *Cs. Sándor*, megtette, amit kértem tőle. Velem csak *Cs. István* viselkedett tetű módon. Minden kihallgatáson megjelent, és mindig „kiigazította” a vallomásmat. Volt, amikor még a vizsgálótiszt is rendesebb volt nála. Az egyik például, *Nagy Lászlónak* hívták, egyszer figyelmeztetett, képtelenség az remélni, hogy megússzuk a Sziklai-ügyet, annyira felfújták „oda-fönt”. Soha nem fogom elfelejteni azt sem, ahogyan *Dömény László* ügyvédje meg a fogalmazónő az ítélet-hirdetés előtt két nappal a kandallónak dölve beszél-

Gárdonyi Józsefet nyolc-, Straub Jánost tizenöt évnyi börtönbüntetésre ítélték

Riskó Tibor, aki megvédte betegét

getett. Én nem tudom, hogyan lesz ebből ítélet, mondta a fogalmazónő, semmi sincs hozzá. És az ügyvéd azt válaszolta neki: pedig lesz.

Igazat szolt a fogalmazónő, semmi nem állt a bíróság rendelkezésére, hogy a hol tizenegy, hol tizenhét, hol pedig tizenkilenc vádlott ügyében ítéletet hozhasson. De az ügyvéd is pontosan látta a jövőt: a semmiből is lett ítélet. Ügyészségi óvás nyomán született meg, harmadjára, 1958. november 4-én. Az ügyészségi óvás utáni tárgyalás anyagából tünt el véglegesen a jugoszláviai asszony, előtte szerbül írt, aláírás nélküli levéllel zsonglörködtek a jog bajnokai. Ennek a hiteles magyar fordítással iktatott írásnak az alapján hivatkoztak arra, hogy Sziklait a *Máry László* megsebesítése után felbőszült tömeg által bedobott gránát szorítógyűrűje sebesítette meg halálosan. *Kiss Lajos* halálának okát – hogy Sziklai ölte meg, vagy valóban önkézzel vetett véget életének, ahogyan az aláírás nélküli szerb levél állította, és hogy mikor halt meg, órákkal azelőtt, hogy a budakeszi srácok a ház elé értek, és ahogyan a szemtanúk, szakértők és laikusok vallották – a későbbiekben szintén nem kutatták. Az öregember, akit a falu népe emberségéért becsülte, tudott, nem volt a koncepció része.

– *Straub János* tizenöt évet ült egy olyan koncepció per vádlottjaként, ahol még a koncepció sem állt meg a lábán. Hogyan őrizte meg a vidámságát, józanágát, megbocsátó emberségét e hosszú rabság alatt?

– Segített a remény, hogy lesz ez még másképp. Hogy hoz a busz Budakeszire, jövök hazafelé, megállok a Korányinál, előttem a völgyben az egész falu, s elkialtom magamat: vörösök, kifelé! Valamikor a nyolcvanas évek elején találkoztam Sziklai özvegyével, jól megjegyeztem a címét a tárgyalások során, ahol mint tanúnak be kellett diktálnia. Először zavarban voltam, alig mertem megszólítani. Aztán mégis kiböktem, amit akartam. Csak annyit szeretnék kérni, hogy exhumáltassa a két holttestet, az apját és a férjét, mondtam. Abban a pillanatban otthagytam.

Hogy mit lehetne megtudni, ha hiteles orvos szakértők vizsgálnák meg az elhunytak maradványait? A halál igazi okát, mind a két esetben.

Fazekas Eszter kutatási anyagában azonban olyan részletekre talál, amelyek a maradék reményt is fel-

morzsolják, hogy a Sziklai-ügyben valaha is napvilágra kerülhet a teljes igazság. A bizonyítékokkal foglalkozó peranyagban vannak azok a pokoli bekezdések, amelyek az elhunytak tetemüktől különválasztott, preparált koponyáiról és a preparátumok alapján az ügybe frissiben bevont szakértők által írt véleményekről tudósítanak. Meg arról, hogy Sziklai Sándort és *Kiss Lajos* harmadjára így temették el, fejetlenül.

Budakeszi község halotti anyakönyvében egyébként a 45. sorszám alatt jegyezték be Sziklai Sándor halálát. Az október 30-i bejegyzés szerint a halál oka „lövésre koponyán elvérés”. 1959. november 4-én a budai járási anyakönyvvezető átjavitotta: „kézigránát robbanásából és ütlegelésből származó sérülés”. A 46-os sorszám alatt bejegyzett halálestet, *Kiss Lajos* halálának okát 1956. október 30-án így rögzítették: „fejével fejbe verték, olyan agysérülés, amely azonnal halált okozott”. 1959. november 4-én – mint Sziklai Sándor esetében, ezúttal is a BM 8/ált/1957. számú utasításra hivatkozva – az anyakönyvvezető itt is módosította a halál okát: „önkezzű lövés”.

Gárdonyi József húszéves volt 1956-ban, lakatos. Számomra az ő visszaemlékezése hitelesíti az ötven évvel ezelőtti történetnek azt az igen fontos valóságdarabját, amelyet mind a mai napig vitatnak egyesek: fegyvertelenül mentek a Fő utca 8. elé október 26-án a falu fiataljai, vagy volt a zsebükben kézigránát, a kabátjuk alatt puská, pisztoly?

– Október 25-én elmentünk a Szabadságharcos Szövetségbe – meséli *Gárdonyi József* –, hogy elhozzuk onnan a fegyvereket. Azt mondták, már átvitték őket a pártházba. Átmentünk hát a pártházba, s el is hoztunk onnan öt darab kispuskát és öt gyakorló kézigránátot, eldugtuk valamennyit fönt, az erdőben. Másnap, amikor értük mentünk, már nem voltak ott. Mái nem tudjuk, kik vihették el. Ennyi szent, hogy nem a barátaink. Közben hallottuk a hírt, hogy Budakeszin át akarnak elszökni az ávosok a fővárosból. Hogy megnehezítsük a dolgukat, hatalmas fenyőfával torlaszoltuk el az utat. Amikor a nagy munka közben a falu felől lövéseket hallottam, rohanni kezdtem lefelé. Amire odaértem, két nálam jóval idősebb ember húzta ki a házból Sziklait. Valaki kihozott egy Sztálin-képet is, rátettem az ezredesre, aztán odébbálltam. Ennyi az én történetem, se több, se kevesebb. A Sztálin-képes dolog se derült ki rólam odabent, csak a rendszerváltás után mertem beszélni róla. Ki is tettek a munkahelyemről azon nyomban. Azóta vagyok vállalkozó. Első fokon négy évre ítélték, de törvényességi óvást nyújtottak be, hogy enyhék a büntetések, és akkor mindnyájunk „tettét” szigorúban ítélték meg. Akkor mondták halált *Takács Kálmánra* és *Bokor Jánosra*, a tizenharmadik és a tizenhatodik rendű vádlottra. Az ítéletet 1958. november 6-án végre is hajtották. Akkor emelték fel *Straub János* büntetését, az enyémet, mindnyájunkét. A halálra ítélt elsőrendű vádlottal nem tudtak mit kezdeni, *Fehér István* akkor már rég külföldön tartózkodott.

Az egykori budakeszi srácokat, a Sziklai-ügy vádlottjait máig nem hagyja nyugodni az a feltételezés, hogy az aránytalanul szigorú ítéleteket Sziklai Sándor özvegye, egyetemi docens, a *Marx Károly* Közgazdaságtudományi Egyetem tanára járta ki nekik. Nem szeretnék prókátora lenni a ma nyolcvanegy esztendőss asszonynak, de a rendelkezésre álló dokumentumok alapján feltételezhető, hogy a fiatal özvegnél fontosabb emberek jelölték ki s irányították a Sziklai-ügy menetét. Azok az MSZMP központi vezető szerveinek a tanácskozásairól készült jegyzőkönyvek

ugyanis, amelyek *Sziklai Sándornéval* foglalkoznak, személyével vagy a beadványával, a férjével kapcsolatos akciókkal – az Magyar Országos Levéltárban megtekinthető valamennyi –, inkább azt sejtetik, hogy a kádári konszolidációnak terhére volt Sziklai özvegye. Ha nem került többé, csak egy fejbőlöntésba vagy egy tollvonásba Sziklainénak igent mondani, készségesnek mutatkoztak az elvtársak. Párttagságának keltét akarja módosítani, méghozzá „kizárólag politikai, erkölcsi okokból”? Ám legyen. Ha fontos emberek túszténkednek Sziklai emléke körül, mondjuk *Köpeczi Béla* miniszterként azzal áll elő, hogy két általános iskola és egy középiskolai kollégium után nevezzenek el Sziklai Sándorról egy harmadik általános iskolát is a Május 1. úton, abba is gyorsan beleegyeznek. De ha pénzt kellett volna áldozni mártírjuk özvegyére, szükség volt a határozott elutasítást fogalmaztak meg. Ez történt 1959 nyarán is, amikor a Régi Párttagok Bizottsága azzal a kérelem fordult az MSZMP-pb titkárságához, hogy engedélyezzék a súlyos májműtéten átesett Sziklainé utókezelését a Szovjetunióban, egy kaukázusi fürdőhelyen, az üdülési és kezelési költségek vállalásával. Korábban, írták, a költségeket a szovjet elvtársak fedezték. Szigorú nem a válasz: Sziklainé elvtársnő további gyógykezeléséről Magyarországon gondoskodjanak. (Jelen vannak: *Fock Jenő*, *Kállai Gyula*, *Kiss Károly*.)

Számtárs, szocialista erkölcs, hamisság és könyörtelenség az egyik oldalon, az egyéniséget gúzsba kötő félelem és léleksorvasztó szenvedés a másikon, nehezen lel nyugalomra, aki a Sziklai-dossziét tanulmányozza. Legfeljebb ha felkeresi azt az orvost, aki a Sziklai által halálra sebzett fiatalembert kezelte.

– *Máry Lászlót* elég jól ismertem – meséli *Riskó Tibor* professzor, a *Fodor József* tbc-gyógyintézet egykori igazgató főorvosa. – Az édesanyja az általam 1952 óta vezetett szanatóriumban dolgozott. Gyakran megfordult nálunk, eleven észjárású, mozgékony fiatalember volt, eredeti egyéniség. 1956. október 26-án Sziklai Sándor házánál szemből hasba lőtték. Sztélőttek a beleit, előttek a gerincét, a gerincvelőjét is. Nem én operáltam, nem voltam ideháza, de a kollégáim mindent megtettek érte, amit csak tudtak. Már a műtét során látni lehetett, hogy menthetetlen. Az édesanyja állandóan mellette volt, etetgette, dédelgette, a súlyos állapotban levő gyereket kínjain ez sokat enyhített. Amikor november 4-e után új helyzet alakult ki az országban, *Máry Lászlót* el akarták vinni a rabkórházba. Megjelent két géppisztolyos alak, mutatták a parancsot, hogy az osztályomon fekvő beteget magukkal kell vinniük. Erre azt mondtam nekik: ez a fiatalember jelenleg bűn, meg fog halni, sehoval nem tud már elmenni. De nekik parancsba adták, erősködött az egyik géppisztolyos. Rendőr volt vagy karhatalmista, nem is tudom. Elvtárs, válaszoltam neki, ebben az intézetben én parancsolok, és én ezt a beteget nem engedem elvinni. Ez nagyon meglepte őket, kimentek, elkezdtek telefonálni, s amikor visszajöttek, azt mondták, ha el nem vihetik, akkor őrizni akarják *Máry Lászlót*. Egy ideig ott is ülték az ágya mellett, aztán belátták, semmi értelme nincs az egésznek. Pár héttel azután meg is halt *szegény Laci*. Nekem 1956-ban is az volt az álláspontom, most is ezt vallom, az orvos nem szelektálhat. Nem nézheti, ki a bűnös, ki az áldozat, aki segítségre szorul, azt el kell látnia, a beteg embert meg kell próbálnia meggyógyítani. Később se kérte számon tőlem senki, hogy miért nem szolgáltattam ki a fegyvereknek ezt a gyereket. Csak az édesanyja emlegette sokáig, milyen hálás érte, hogy az utolsó pillanatig a fia mellett lehetett.

– Vajon miben lehetett reménykedni 1956 októberében abban a zárt világban, mint amilyen Budakeszin a *Riskó* professzor által vezetett szanatórium volt, ahol a halálra sebzett fiút szinte családtagként próbálták menteni?

– Mint korábban is minden ősszel, '56 októberében a Hortobágy környékén időztem a rokonaimnál – emlékezik *Riskó Tibor*. – Onnan hívtak vissza a váratlan események miatt. Útban hazafelé láttam, hogyan özönlenek végeláthatatlan sorokban a szovjet tankok. Működésben a fővárosban mindenki azt hitte, győzött a forradalom, én már tudtam, ezt a küzdelmet nem tudjuk megnyerni a szovjet hadsereggel szemben. Ennek tudatában számomra nem létezett más kötelesség, mint a rám bízott emberek, az intézményünkben kezelt négyszáz beteg és a körülbelül kétszáz alkalmazott biztonságát megteremtteni. Hogy legyen mit enniük, hogy ne érje őket semmilyen bántódás. Csodálatos, hősies és végtelenül tragikus történet a mi 1956-os forradalmunk. Senki nem segített rajtunk, ahogyan 1926-ban és 1848-ban sem. Hiába volt világtörténelmi jelentősége, hogy egy kis nép föllázadt a nagy szovjet birodalom ellen, mi áldozatok lettünk mindahányan.